

УДК 347.782:37.011.3-051:17.022.1

Г.І. Сотська, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, докторант відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України м. Київ

ЕСТЕТИЧНО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено проблему естетично-професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Обґрунтовано зміст естетично-професійної компетентності та визначено її структурно-функціональні компетенції.

Ключові слова: компетентність, естетично-професійна компетентність, майбутні вчителі образотворчого мистецтва

В умовах переходу нашої країни до ринкових відносин професійно-художня освіта як складова системи освіти України має бути зорієнтована на задоволення запитів різних галузей науки, техніки, економіки і сфери мистецтва у компетентних, кваліфікованих фахівцях з високим рівнем культури, духовності, соціальної та творчої активності. У зв'язку із цим одним із основних завдань педагогічної науки в Україні є вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей, зокрема вчителя образотворчого мистецтва. Основоположними аспектами, що здатні змістити акценти у змісті підготовки вчителів мистецьких дисциплін і суттєво вплинути на процес підготовки компетентного педагога-художника, спроможного усвідомлювати та реалізовувати фахові знання в загальному соціокультурному контексті, є використання компетентнісного підходу.

Феномени компетентності та компетентнісного підходу обґрунтовано у працях Л. Алексєєвої, А. Байденко, Н. Бібик, С. Бондар, Т. Браже, О. Дубасенюк, І. Зязюн, І. Зимньої, І. Єрмаков, О. Кононко, Н. Кузьміної, О. Овчарук, Л. Пуховської, І. Родигіна, Д. Рум'янцева, О. Савченко, А. Маркової, Л. Мітіної, А. Хуторського та ін. Вивчення методики

формування певних компонентів фахової компетентності вчителя мистецьких дисциплін займалися М. Лещенко, Л. Масол, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін. Художня компетентність як необхідна умова професійного виконання фахових обов'язків учителя образотворчого мистецтва розглядалась О. Кайдановською, С. Коновець, І. Мужиковою, О. Плотницькою та ін.

Аналіз наукових праць дав змогу зробити висновок про накопичення певного досвіду щодо проблеми професійної компетентності педагогів-художників, але також вказує на її недостатню розробленість. Зокрема невирішеним залишається питання про естетично-професійну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Тому виникла необхідність розкрити сутність та структуру естетично-професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, що і є метою статті.

Сучасна науково-педагогічна література містить достатню кількість інформації, яка спрямована на розкриття сутності компетентності, якою визначають рівень поінформованості фахівця у своїй професійній діяльності.

Поняття «компетентність» (лат. *comhetentia* – *comhetentia* – коло питань, в яких людина добре розуміється) вчені розглядають як інтегральну характеристику, яка визначає готовність і здатність на високому професійному рівні виконувати фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних та практичних надбань, професійного й життєвого досвіду та детермінована активністю самого суб'єкта та організаційною культурою. В основі поняття компетентності лежить ідея виховання компетентного фахівця, який має не лише необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й вміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність [3; 5]. Компетентність «виводить метарівень, універсальний, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати, які досягаються не лише засобами освіти, але й соціальної взаємодії в міжособистісному й інституційному культурному контексті» [3, с. 47].

Аналіз дефініцій показує, що компетенція є складником компетентності та виступає як певна норма або задана вимога до засвоєння особистістю сукупності знань, умінь і досвіду професійної діяльності, а компетентність – є актуальним проявом компетенції та характеризується як інтелектуально та особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, що ґрунтується на знаннях [5].

За слушним визначенням К.Кін, компетентність – це пальці на руці (навички, знання, досвід, контакти, цінності), які координуються долонею і контролюються нервовою системою, що керує рукою в цілому [9]. Відповідно компетентнісний підхід орієнтований на результат освіти, виражений у формі компетенцій, і націлений на тип життєдіяльності, за Е. Фроммом, «я живу», а використання подібного підходу може сприяти подоланню традиційних когнітивних орієнтацій вищої освіти, веде до нового бачення самого змісту освіти, її методів і технологій.

Впровадження компетентнісного підходу у галузі художньо-педагогічної освіти передбачає підготовку вчителів образотворчого мистецтва нової формації та спрямовується на реалізацію особистісно орієнтованого навчання фахівця, формування готовності і здатності педагога-художника ефективно здійснювати професійну діяльність згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та світоглядними позиціями. Акцентується увагу на результаті підготовки, де на противагу «знаннєвому підходу», підсумком є не сукупність засвоєних знань, умінь і навичок, а здатність людини діяти в різних педагогічних ситуаціях [2].

Компетентнісний підхід у художньо-педагогічній освіті є предметом дослідження Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, Л. Рапацької, О. Рудницької, В. Орлов, Т. Суслової, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. При цьому науковці акцентують увагу на базовій художньо-естетичній компетентності особистості, яку розглядають в контексті виховання художньо-естетичної культури студентської молоді та визначають її як

обізнаність у галузі мистецтва, прагнення та здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності.

Слушним є твердження Л. Масол, що реалізація компетентнісного підходу у професійній освіті виявляється у тому, що даний підхід служить сильним мотивом і стимулом оптимізації навчання та розвитку майбутніх фахівців. Це дозволяє, на думку науковця, перенести акценти із засвоєння художньої інформації на формування комплексу загальнокультурних і спеціальних художньо-естетичних компетентностей [6, с. 248]. При цьому Л. Масол пропонує всі компетентності, що формуються у процесі загальної мистецької освіти, розділити на групи: **особистісні: загальнокультурні** (ціннісно-орієнтаційні, художньо-світоглядні, культуротворчі, культурно-дозвіллеві); спеціальні або художньо-естетичні (мистецький тезаурус, ментальний естетичний досвід, художньо-творчі здібності, художньо-образне мислення, естетичне ставлення); функціональні компетентності: предметні (музичні, образотворчі, театральні, хореографічні тощо); міжпредметні – галузеві (художньо-естетичні) та міжгалузеві (художньо-гуманітарні); метапредметні (загальнонавчальні) – інформаційно-пізнавальні (здатність до пошуку та оперування художньою інформацією), саморегуляція (уміння організувати та контролювати власну художню діяльність, здатність до самовдосконалення шляхом мистецької самоосвіти та самовиховання) та соціальні компетентності: комунікативні (здатність до спілкування з приводу мистецтва, естетичних цінностей); соціально-практичні (здатність до співпраці у сфері мистецтва, до роботи в команді) [7] .

У контексті компетентнісного підходу окремі аспекти професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва розкрито у працях О. Бараболі, Г. Єрмоленко, Н. Долгих, С. Коновець, Т. Міхової, С. Мокроусова, О. Смірної та інші.

На думку О. Смірної, компетентного вчителя образотворчого мистецтва визначає не тільки вмінням оперувати власними знаннями, а й

мобільність й пристосованість до нових потреб ринку праці, здатність управляти потоками інноваційної інформації, творчо й активно співпрацювати з дітьми, підтримувати їх на шляху ціннісного орієнтування, навчатись упродовж життя. Найбільш загальним показником результативності та ефективності процесу підготовки вчителя образотворчого мистецтва є його художньо-педагогічна компетентність як новоутворення в структурі особистості, що визначається особливостями професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва, вмінням навчати, розвивати та виховувати дітей, використовуючи засоби образотворчої діяльності і характеризує його відповідність вимогам цієї діяльності [8].

Г. Єрмоленко наголошує на важливості формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, визначаючи її як професійну інтегративну якість особистості, що включає комплекс знань про взаємодію мистецтв, інтегрованих програмах, умінь переносити художній образ в іншу модальність, досвід поліхудожньої проектної діяльності, яка інтегрується через зіставлення художніх ідей, образів, явищ, предметів, сюжету, виразально-зображувальних засобів в когнітивному, ціннісно-мотиваційному, операційно-діяльнісному та особистісно-творчому компонентах. Їх зміст відображає особливості полімодальної (емоційно-ціннісне ставлення до різних видів мистецтв і здатність до вираження художнього образу через сенсорні системи), методичної (володіння методикою поліхудожнього діяльності та її рефлексією), дослідницької (володіння дослідницькими процедурами в області поліхудожнього педагогічної діяльності) компетентностей [4].

Обґрунтовуючи методичну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, О. Бараболя визначає її як обов'язковий компонент професійно-педагогічної компетентності, змістом якої є: володіння різними методами навчання, методичними прийомами, рівень загально дидактичної, художньої та методичної підготовки до організації навчально-виховного процесу. Наголошуючи на тому, що методична

компетентність спрямована на формування професійної та художньої культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва й "покликана задовольняти потреби в постійному підвищенню фахового рівня в системі методичної роботи» [2].

Фундаментальність теоретичних положень компетентнісного підходу зумовила визначення нами професійних та особистісних компетенцій як прогнозованих результатів підготовки педагогів-художників та відповідно обґрунтувати цілісну дефініцію *естетично-професійної компетентності* майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в контексті формування їхньої естетичної культури. Естетично-професійну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми розглядаємо як інтегративну властивість особистості, що характеризується високим ступінь полікультурної за своїм змістом гуманітарно-художньої ерудиції; здатністю реалізувати свій естетичний потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості) на практиці для успішної художньо-професійної діяльності, усвідомлюючи відповідальність за її результати. Її складовими є: естетична, ціннісно-світоглядна, культурно-естетична, художньо-естетична, поліхудожня, навчально-пізнавальна та комунікативна компетенції.

Естетична компетенція є найбільш інтегративна характеристика естетичного розвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, в основі якого лежить сформованість розуміння і сприйняття явищ дійсності та культури крізь призму понять прекрасного і повторного, трагічного і комічного тощо", а також наявність системи теоретичних знань, практичних умінь в галузі естетики, що визначають здатність фахівця вирішувати професійні завдання, що виникають в реальних ситуаціях професійної художньо-педагогічної діяльності з орієнтацією на естетичні явища.

Ціннісно-світоглядна компетенція майбутніх учителів образотворчого мистецтва, пов'язана з ціннісними орієнтирами педагогів-художників, його здатністю бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, розуміти цілісну картини світу як сукупність світоглядних знань про світ,

«сукупність предметного змісту, яким володіє людина» [1, с. 216]; здатністю до успішної діяльності в різних сферах життя, усвідомлення свого місця в ньому, до вибору цільових та смислових установок для своїх дій та вчинків, творчої самореалізації, до свідомого прийняття рішень, яка закладає розуміння

Культурно-естетична компетенція педагога-художника є опорним механізмом у естетичного розвитку особистості, прокладаючи «місток у майбутнє» на тривалу перспективу і є базовою для таких утворень, як: майстерність, індивідуальна творчість, мистецтво тощо. Культурно-естетична компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва обумовлена досвідом освоєння культурного простору, рівнем навченості, орієнтована на використання культурних еталонів як критеріїв оцінки при вирішенні проблем пізнавального, світоглядного, життєвого, професійного характеру.

Художньо-естетична компетенція – це обізнаність у галузі мистецтва, прагнення та здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності, де під художньо-естетичним потенціалом розуміється: певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; уміння та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту тощо (І. Ревенко); готовність особистості до художньо-творчої реалізації, самостійного пізнання мистецтва, естетичної оцінки творів мистецтва [6].

Поліхудожня компетенція майбутніх педагогів-художників, характеризується комплексом знань про взаємодію мистецтв, інтегрованих програм, умінь переносити художній образ в іншу модальність, досвідом поліхудожньої проектної діяльності, інтегрованим через зіставлення художніх ідей, образів, явищ, предметів, сюжету, виразно-зображувальних засобів (Г. Ермоленко), де суть поліхудожнього полягає в поліфонічному сприйнятті і відображенні художніх образів, у виході за рамки одного

мистецтва, в умінні усвідомити і виразити дійсність, те чи інше явище різними художніми способами: звуком, пластикою, рухом, кольором, ритмом, словом, знаком, символом.

Навчально-пізнавальна компетенція пов'язана з усвідомленням педагогами-художниками важливості свого навчання, засвоєння нових знань у галузі пластичних видів мистецтва (знання особливостей художньої мови, становлення різних видів, жанрів, стильових напрямів пластичного мистецтва у їхньому історичному розвитку, основ кольорознавства, побудови композиції, законів відображення глибини простору та об'єму на площині, закономірностей будови форми, конструкції предметів та об'єктів, спеціальної мистецтвознавчої термінології, поширених національних та всесвітньо відомих заходів культурного та мистецького життя тощо), опанування уміннями та навичками образотворчої діяльності, оцінювання та інтерпретації художніх творів; умінням планувати власну навчальну діяльність, спрямовану на успіх, на досягнення цілей.

Комунікативна компетенція передбачає розуміння образотворчого мистецтва як форми міжособистісного спілкування, способу взаємозв'язку між людьми; вміння аргументовано доводити власну позицію щодо оцінки художніх явищ сучасності у процесі дискусії; засвоєння особливостей художньо-педагогічного мовлення і слухання (легкість у спілкуванні, незалежність, емоційна стійкість у спілкуванні, експресивність, схильність до самопрезентації, лінгвомистецька грамотність).

Підсумовуючи, зазначимо, що компетентнісний підхід є необхідним у формуванні естетично-професійної компетентності майбутнього педагога-художника, яка полягає в здатності керуватися набутими естетичними знаннями і художніми вміннями, готовності використовувати отриманий естетичний досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та гуманістичними світоглядними позиціями, що є вагомим підґрунтям формування їхньої естетичної культури. Подальшого вивчення потребують

питання розробки технології формування естетично-професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах.

Література:

1. Аболина Т.Г. Эстетическое воспитание в школе / Татьяна Георгиевна Аболина, Наталья Евгеньевна Миропольская. – К.: Изд-во при КГУ, 1987. – 95 с.
2. Бараболя О.І. Методична компетентність учителя образотворчого мистецтва як психолого-педагогічна проблема / Олена Бараболя // Актуальні питання художньої освіти у вищій школі. –К., 2008. – С.135-139.
3. Бібік Н. Компетентнісний підхід :рефлексивний аналіз застосування / Н. Бібік // Компетентнісний підхід усучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека зосвітньої політики) / за заг. ред. О.Овчарук. – К.: Вид-во К. І. С., 2004. – С. 47 – 53.
4. Ермоленко Г.Ю. Основные направления формирования полихудожественной компетентности будущих учителей искусства / Г.Ю. Ермоленко // Синтез в русской и мировой художественной культуре : материалы VIII науч.-практ. конф. г. Москва, 2008 г. Ярославль : Изд-во «Литера», 2008. – С. 45–51.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И.А. Зимняя // Эйдос. – 2006. – 5 мая. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
6. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика /Л.М. Масол. – К., 2006. – 431 с.
7. Масол Л.М. Компетентностный подход как фактор модернизации художественного образования // Современное музыкальное и художественное образование: опыт, проблемы, перспективы: Материалы Междунар. науч.-практ. конф. – М., 2006. – С. 24–27.
8. Смірнова О.О. Структура художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Смірнова О.О. // Молодь і ринок – 2008. – №3(38). – С. 98-103.
9. Keen K. Competence: What is it and how can it be developed? / In J. Lowyck, P. de Potter, & J. Elen (Eds.). – Brussels: IBM Education Center, 1992. – P. 111-122–